

Uvjerenje u pravedni svijet, stavovi prema kaznenopravnom sustavu i rizična ponašanja

Držaljević, Aleksandra

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:119887>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Filozofski fakultet u Osijeku

Studij psihologije

**UVJERENJE U PRAVEDNI SVIJET, STAVOVI PREMA KAZNENOPRAVNOM SUSTAVU
I RIZIČNA PONAŠANJA**

Diplomski rad

Studentica: Aleksandra Držaljević

Mentorica: prof. dr. sc. Marina Ajduković

Komentorica: dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2011

Uvjerenje u pravedni svijet, stavovi prema kaznenopravnom sustavu i rizična ponašanja
Just World Beliefs, attitudes toward criminal- legal system, and delinquent behavior

SADRŽAJ

Sažetak-----	4
1. Uvod -----	5
1.1.Širi društveni okvir-----	6
1.2.Razvoj osjećaja za pravdu-----	6
1.3.Uvjerenje u pravedan svijet-----	8
1.4. Stavovi prema kaznenopravnom sustavu i rizična ponašanja-----	9
2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja-----	9
2.1.Metoda-----	11
2.2. Sudionici-----	12
2.3. Instrumenti-----	13
2.3.1.Skala stavova prema kaznenopravnom sustavu-----	14
2.3.2.Skala rizičnih i delinkventnih ponašanja-----	15
2.3.3.Skala uvjerenja u pravedni svijet-----	18
2.3.4.Mjere religioznosti, iskustvo s kaznenopravnim sustavom, SES-----	19
4. Postupak i etički aspekti-----	24
5.Rezultati-----	24
6. Rasprava-----	18
7. Zaključak-----	24
7.1. Metodološki nedostatci i preporuke za buduća istraživanja-----	24
Literatura	

SAŽETAK

Osnovni cilj ovoga rada bio je ispitati stavove prema kaznenopravnom sustavu, uvjerenje u pravedni svijet, te različite oblike rizičnog ponašanja studentica (n=146) i studenata (n=49) psihologije i prava sa sveučilišta u Osijeku.

Konkretno, u istraživanju se ispitivala: a) povezanost stavova prema kaznenopravnom sustavu, uvjerenje u pravedni svijet i rizičnih ponašanja b) uspoređivani su studenti psihologije i prava u ispitivanim varijablama c) ispitivana je povezanost uvjerenja u pravedni svijet s socioekonomskim statusom i religioznošću d) ispitivana je uloga uvjerenja u pravedni svijet i stavova prema kaznenopravnom sustavu u predviđanju rizičnih ponašanja. Sve varijable mjerene su samoiskazom.

Ključne riječi: stavovi prema kaznenopravnom sustavu, uvjerenje u pravedni svijet, religioznost, rizična ponašanja.

1. UVOD

1.1. Širi društveni okvir

Mladi su jedna od najranjivijih skupina u suvremenom društvu, jer s jedne strane više nisu zaštićeni kao kad su bili djeca, a opet još uvijek nisu potpuno u svijetu odraslih koji karakteriziraju i određene beneficije (UNICEF, 2000, prema Dulčić, 2007). Oni jesu i trebaju biti posebno značajna skupina svakog društva jer će njihovi stavovi i uvjerenja, koji se još uvijek formiraju, nositi društvo u budućnosti.

U kontekstu društvenih i kulturnih struktura te ograničenja putem socijalizacije, mlada osoba mora stvoriti vlastite parametre realističnosti glede postavljanja vlastitih ciljeva (Živković i Bagić, 2001) i težnji, uključujući željene ishode koje nastoje postići, te zastrašujuće ishode koje nastoje izbjeći (Emler, 1993; Markus i Nurius, 1986; prema Sutton i Winnard, 2007). Za društvo je važno da su te aspiracije legitimne, odnosno u skladu sa zakonima, pravilima, normama ponašanja i djelovanja koje su određene s ciljem čuvanja života i dostojanstva svakog pojedinca.

U javnosti i medijima mladi su rijetko predmet razgovora u kontekstu razvojnih potencijala, sukreatora današnjeg društva ili kreativnih i zdravih izvora inovacija. Više vremena se posvećuje razgovorima, napisima o nekim ekstremnim ponašanjima, gledano u odnosu na ukupnu populaciju mladih, razmjerno rijetkima (narkomanija, delikvencija). Ta ponašanja predstavljaju tada najveći problem mladih. Lugomer-Armano i sur. (2002) napominju da su takva ponašanja zapravo simptomi, oni često predstavljaju krajnji izraz ili posljedicu drugih, dugotrajnih, nagomilanih problema (Dulčić, 2003, prema Družić-Ljubotina, 2007).

Za mlade članove neke socijalne zajednice, od posebnog je značaja da tu zajednicu doživljavaju pravednom (Ljubotina, 2007) no, pitanje je u kojoj je mjeri njihovo viđenje društva važno i zanimljivo onima koji su "odgovorni i relevantni" (obitelj, škola, društvo u cjelini).

Izučavanjem i definiranjem pravednosti bave se različite discipline poput filozofije, sociologije, političkih znanosti, prava, ekonomije i psihologije. Filozofski interes usmjeren je na definiranje općih načela pravednosti, a sociologija i pravo pokušavaju definirati sustave koji bi omogućili ostvarenje pravednih odnosa. Za psihologijska istraživanja glavni izazov nije samo objašnjenje

zašto je ljudima stalo do socijalne pravednosti, već pronalaženje kriterija koje ljudi koriste pri odlučivanju da li je neki ishod ili tretman (ne)pravedan, kao i reakcije na percipiranu nepravdu.

1.2 Razvoj osjećaja za pravdu

Pravda je jedna od centralnih tema u čovjekovom razvoju i jedna od centralnih vrijednosti koje se stječu socijalizacijom (Karniolu i Milleru, 1981; prema Čubela, 2001). Značajnu ulogu u formiranju osjećaja pravednosti imaju osobe koje odgajaju djecu: roditelji, članovi uže obitelji i rodbine, odgojitelji u dječjem vrtiću, mediji i obrazovne institucije (Veselinović i Sindik, 2009). U svakoj kulturi pojedinci uče, ne samo što je (ne)pravedno i odstupanja od kojih načela su nepravedna i moraju se opravdavati, već i koji su tipovi opravdanja kulturalno (ne)prihvatljivi.

Razvojne teorije opisuju promjene u moralnom rasuđivanju u funkciji dobi. U ranoj dobi prevladava moralni realizam, pri čemu djeca uzimaju u obzir samo posljedice nekog čina, a ne i namjere. Kasnije, između devete i dvanaeste godine, razvija se moralni relativizam, kada dijete uzima u obzir ne samo počinjeni čin, nego i okolnosti. Javlja se pomak od čvrstih, nepromjenjivih, apsolutnih pravila nametnutih od strane autoriteta (najčešće roditelja) prema elastičnijim, relativističkim oblicima zaključivanja (Vasta i Miller, 1995).

Djeca iz više klase, općenito imaju više razumijevanja za postojanje razlika u bogatstvu između pripadnika različitih socijalnih klasa, od radničke djece. Rezultati ukazuju na razlike uvjetovane moralnim razvojem, ali i kontekstom socijalizacije, tako da atribucija razlika nije jednaka kod djece iz različitih socijalnih slojeva (Short, 1991, prema Ljubotina, 2007). U funkciji dobi, razlike se sve više atribuiraju različitom obrazovanju, sposobnostima, osobinama ličnosti (npr. lijenosti), ulaganju napora i sl. Škola je, uz obitelj, prva institucija u kojoj mladi testiraju pravednost socijalnih odnosa, a Short (1991) naglašava ulogu obrazovnog sustava u promociji socijalne pravde.

Osjećaj nepravde koji mladi doživljavaju u obitelji može biti presudan za kasniji razvoj ličnosti, kao što npr. percepcija socijalne nepravde u školi može imati veliki utjecaj na samopoštovanje kod učenika.

1.3. Uvjerenje u pravedan svijet

Bez obzira na to koliko se netko slaže s tvrdnjom da u svijetu u kojem živimo prevladava pravda, neki istraživači sugeriraju da ljudi u to "žele" vjerovati. Točnije, Lerner je (1980) predstavio konstrukt "vjerovanje u pravedan svijet" (VUPS) u obliku tzv. *hipoteze o pravednom svijetu*, po

kojoj ljudi imaju manje ili više izraženu potrebu vjerovati da žive u pravednom svijetu, u kome se u načelu svakome događa ono što je na neki način i zaslužio (Ćubela, 2001).

Daljnijim istraživanjem ove hipoteze, razvio je *teoriju motiva pravednosti*, prema kojoj je VUPS "fundamentalna deluzija" odnosno bazično vjerovanje koje su ljudi više ili manje spremni braniti i kad su suočeni s proturječnim dokazima.

Razlog tome je što takvo vjerovanje doprinosi osjećaju sigurnosti, vlastite mogućnosti kontrole i pozitivna očekivanja u vezi s budućim ishodima (Lipkus i sur, 1996; prema Ćubela, 2001).

Većina autora smatra da je VUPS u osnovi adaptivno i da, barem do određene razine, doprinosi dobrobiti i zdravlju pojedinca (Dalbert, 1998; Furnham i Procter, 1989; Lerner, 1998, Lipkus, 1991; Montada, 1998; prema Ćubela, 2001), bilo kad je VUPS reprezentirano skupom tvrdnji o pravednosti svijeta općenito (tzv. generalno VUPS) bilo prema pojedincu osobno (tzv. personalno VUPS) (v. detaljniji prikaz skala generalnoga i personalnoga VUPS, te njihovih korelata u domeni subjektivne dobrobiti i mentalnoga zdravlja u Ćubela, 2002; Ćubela Adorić, 2004).

Ako osoba konstantno doživljava nepravdu prema sebi ili bliskim osobama, kao i općenito, njezin sustav vrijednosti može se izmijeniti, što ukazuje da percepcija nepravde ima jaku motivacijsku komponentu. Snaga motiva pravednosti u nekoj situaciji ovisi i o stupnju u kome ona dovodi u pitanje vjerovanje ili sliku o pravednom svijetu. Takvu prijetnju predstavlja svako opažanje da se ono što se događa ili mogući ishodi su nekonzistentni sa zaslugama ili stečenim pravima.

Što je opažena diskrepancija veća, potreba da se vjerovanje u pravedan svijet sačuva bit će snažnija, osobito u situacijama koje se doživljavaju kao ozbiljna prijetnja. Također, što je percipirana nepravda više vezana uz pojedinca, veća je prijetnja vjerovanju u pravedan svijet, pa će i reakcije pojedinca na njih biti više usmjerene na očuvanje vjerovanja u pravedan svijet (Lerner, 1998).

Način očuvanja vjerovanja u prave dan svijet je ponovno uspostavljanje pravde. Moguće je nepravdu i njene posljedice ukloniti ili reducirati, ali isto tako ukloniti ili reducirati element nepravde reinterpretacijom situacije.

Većina ljudi vjeruje da će "krivac" ipak na kraju biti kažnjen ili da će onaj tko to zaslužuje biti nagrađen. Ako to izostane, pojedinac, npr. prosuđuje da je barem donekle i sam odgovoran za to što mu se dogodilo i da je tako zaslužio dobiveni ishod, ili okrivljuje žrtvu za ono što joj se dogodilo, čime se dodatno pojačava učinak nepravde. Veliki broj istraživanja pokazalo je da je više uvjerenje u pravedan svijet uključivalo i nekoliko strategija sekundarne viktimizacije, pretežno zbog veće prijetnje vjerovanju u pravedan svijet (Hafer i Be`gue, 2005; Montada, 1998, Lalić, 2003).

Takve, naizgled paradoksalne reakcije nije teško razumjeti ako se ima u vidu da konačni cilj motiva

pravednosti nije uspostavljanje pravde kao takve, već održavanje slike pravednoga svijeta (Lerner, 1980). U skladu s tim, istraživanja pokazuju da korelacije mjera VUPS s mjerama osjetljivosti na nepravdu (v. Ćubela Adorić i Jurkin, 2008) i subjektivne važnosti pravde (tzv. centralnost pravde; v. Ćubela Adorić i Kvartuč, 2007; Dalbert, 2001) variraju u rasponu od neznčajnih do tek slabo pozitivnih. Također, mjere VUPS pokazale su se efikasnijim prediktorom pozitivnih (prosocijalnih) i negativnih (antisocijalnih) reakcija na opaženu nepravdu (Dalbert, 2001).

Većina istraživanja uvjerenja u pravedni svijet, primarno se bavila tim kako ljudi percipiraju druge koji su doživjeli negativne događaje (Lerner, 1980; Lerner i Miller, 1978) ili individualnim razlikama. Pokazalo se da postoje relativno stabilne individualne razlike u stupnju slaganja s tvrdnjama o pravednosti svijeta, koje su na više-manje sustavan način povezane s nizom različitih varijabli (Furnham, 1998; Furnham i Procter, 1989; Lerner, 1998; Schmitt, 1998; prema Ćubela, 2001).

Npr. Oni s višim uvjerenjem u pravedni svijet imaju namjeru glasati za konzervativnije stranke na izborima, u odnosu na one koji namjeravaju glasati za liberale (Wagstaff, 1983), autoritativniji su, religiozniji, imaju internalni lokus kontrole vjerovanja, i negativnije stavove prema nepriviligiranima (Furnham, 1985), dok su se oni s niskim uvjerenjem pokazali kao slobodniji od iluzija, liberalniji su i manje skloni konformizmu, ali i neurotičniji.

1.4. Stavovi prema kaznenopravnom sustavu i rizična ponašanja

Većina literature u kojoj se ispitivao stav prema nekom aspektu kaznenopravnog sustava, bila je usmjerena na mjerenje specifičnih aspekata pravnog sustava; kažnjavanje ili policiju (npr. Arthur, 1993; Brandl i sur., 1994; Ellsworth and Gross, 1994, prema Martin i Cohn, 2004). Kaznenopravni sustav pokriva i mnoge druge aspekte, koji nisu dovoljno istraženi. Osim toga, fokus istraživanja stavova bio je na nekim demografskim varijablama, poput spola, (Keil and Vito, 1991, prema Martin i Cohn, 2004) i dobi (Myers, 1988, prema Martin i Cohn, 2004), dok su neke druge individualne razlike, poput uvjerenja u pravedan svijet, nedovoljno istražene.

Pokazalo se da osobe s višim uvjerenjem u pravedni svijet vjeruju da bi optuženi za neko kazneno djelo trebali biti kažnjeni, ali i više odgovornosti pripisuju žrtvama (Wyer i sur., 1985, prema Martin i Cohn, 2004).

Također, ljudi koji imaju visoko uvjerenje u pravedni svijet zagovaraju veće kazne osuđenima (Mohr and Luscri, 1995) i zagovaraju oštrije kazne osuđenima čije su žrtve više patile (Kerr i Kurtz, 1977, prema Martin i Cohn, 2004), a kad sve "propadne", okrivljavaju žrtvu (Lerner, 1980, prema Martin i Cohn, 2004).

Isto tako, oni koji vjeruju u pravedan svijet manje izvješćuju o tome da su bili žrtve diskriminacije, i općenito ne vide diskriminaciju kao rasprostranjeni problem (Lipkus and Siegler, 1993, prema Martin i Cohn, 2004), ne vide socijalne razlike kao tako velike, nepoštene i nepravedne (Smith and Green, 1984, prema Martin i Cohn, 2004).

Ovi nalazi ukazuju na to da bi oni koji imaju nisko uvjerenje u pravedan svijet mogli imati drugačiji pogled na kaznenopravni sustav, od onih koji imaju visoko uvjerenje, i bilo bi značajno istražiti kako i do kojeg razine se razlikuju.

Osim doprinosa razumijevanju određenih pojava, važno je istražiti i odnos stavova i uvjerenja s ponašanjem, te mogućnost predviđanja ponašanja (Eagley and Chaiken, 1993). Određeni broj studija bavio se istraživanjem individualnih razlika (UPS) i stavovima kao prediktorima rizičnih ponašanja (Ang i Woo, 2003) a rezultati pokazuju da su oboje konzistentni prediktori (Engels, Luijpers, Landsheer i Meeus, 2004; Landsheer i Hart, 1999 prema Martin i Cohn, 2004).

Također, prijašnja su istraživanja, pokazala da postoje neke razlike u stavovima osoba različitih profesija, npr. policajci su imali značajno pozitivnije stavove, u odnosu na socijalne radnike (Dupont, 2000, prema Martin i Cohn, 2004), pa bi bilo zanimljivo usporediti stavove onih "unutar" tog sustava (ili se pripremaju biti) i onih izvan, budući da imaju različitu perspektivu, ali i različitu razinu znanja. Isto tako, bilo bi korisno istražiti i ulogu medija i iskustva u stavovima prema kaznenopravnom sustavu.

S obzirom na navedeno, načinjeno je nekoliko ciljeva istraživanja, te problemi.

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

2.1. Ciljevi

1. Ispitati stavove prema kaznenopravnom sustavu, uvjerenje u pravedni svijet i rizična ponašanja s obzirom na neke demografske varijable.
2. Ispitati odnos stavova prema kaznenopravnom sustavu, uvjerenja u pravedni svijet te razinu rizičnosti ponašanja.
3. Ispitati ulogu uvjerenja u pravedni svijet i stavova prema kaznenopravnom sustavu u predviđanju rizičnog ponašanja.

2.2. Problemi

1. Utvrditi postoje li razlike u ispitivanim varijablama s obzirom na vrstu studija sudionika (studenti prava u odnosu na studente psihologije).
2. Utvrditi postoji li povezanost između uvjerenja u pravedni svijet, socioekonomskog statusa i religioznosti.
3. Utvrditi ulogu iskustva s kaznenopravnim sustavom, na stavove prema istom.
4. Utvrditi postoji li povezanost između stavova prema kaznenopravnom sustavu, uvjerenja u pravedni svijet i rizičnih ponašanja.
5. Utvrditi je li bolji prediktor rizičnih ponašanja stav prema kaznenopravnom sustavu, ili uvjerenje u pravedni svijet.
6. Utvrditi zajedničku ulogu stava prema kaznenopravnom sustavu i uvjerenja u pravedni svijet u predviđanju rizičnog ponašanja.

2.3. Hipoteze

1. Ne postoji statistički značajna razlika u ispitivanim varijablama s obzirom na vrstu studija sudionika (studenti prava u odnosu na studente psihologije).
2. a) Postoji povezanost između SES-a i uvjerenja u pravedni svijet. Osobe nižeg SES-a imat će i više uvjerenje u pravedni svijet (Hunt, 2000).

b) Religioznost nije statistički značajno povezana s uvjerenjem u pravedni svijet, iako je nešto veća religioznost više povezana sa snažnijim uvjerenjem u vlastiti pravedni svijet (Crozier i Joseph, 1997).

3. Oni koji imaju iskustva s kaznenopravnim sustavom, imat će i negativnije stavove prema kaznenopravnom sustavu (Ellen i Modecki, 2007).

4. a) Postoji povezanost uvjerenja u pravedni svijet i stavova prema kaznenopravnom sustavu. Oni koji imaju više uvjerenje u pravedni svijet, imat će i pozitivnije stavove prema kaznenopravnom sustavu (Martin i Cohn, 2004).

b) Postoji povezanost između stavova prema kaznenopravnom sustavu i rizičnih ponašanja. Oni koji imaju niže stavove prema kaznenopravnom sustavu, imat će i višu razinu rizičnog ponašanja (Martin i Cohn, 2004).

c) Postoji povezanost između uvjerenja u pravedni svijet i rizičnog ponašanja. Oni koji imaju više uvjerenje u pravedni svijet, imat će nižu razinu rizičnih ponašanja (Martin i Cohn, 2004).

5. Stav prema kaznenopravnom sustavu snažniji je prediktor rizičnih ponašanja (Engels, Luijpers, Landsheer, & Meeus, 2004; Landsheer & Hart, 1999, prema Cohn i Modecki, 2007) od uvjerenja u pravedni svijet (Hafer, Bogaert, & McMullen, 2001 prema Martin i Cohn, 2004).

6. Stav prema kaznenopravnom sustavu utječe na povezanost između uvjerenja u pravedni svijet i rizičnog ponašanja (Ellen i Modecki, 2007).

3. METODA

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 197 studenata druge, treće, četvrte i pete godine studija psihologije (n=97) i prava (n=100) sa sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku. U uzorku je bilo 146 studentica (75%) i 49 studenata (25%), godišta od 1979. do 1989. s prosjekom od 1986.66 i standardnom devijacijom 1.649. Većina se sudionika izjasnila da su pripadnici religije 158 (80%), 32 (16%) ne pripada nikakvoj religiji, dok se 7 (4 %) nije željelo izjasniti po ovom pitanju.

Njih 4 (2%) svoj socioekonomski status opisalo je kao znatno ispod prosječan 18 (9%) nešto ispod prosječan, 115 (58%) prosječan, 55 (28%) iznad prosječan, te 5 (2.5) znatno iznad prosječan.

Tablica 1. *Broj ispitanika po pojedinim skupinama uzorka*

	Pravo	Psihologija	Ukupno
Mladići	33	16	146
Djevojke	65	81	49
Neizjašnjeni	2	--	2
Ukupno	100	97	N=197

Na pitanje koliko često pohađate vjerske obrede u posljednjih godinu dana 11(6.8%) sudionika odgovara nikada, 11 (6.8%) Rijede od jednom godišnje, jednom godišnje 18 (11%), samo za vjerske blagdane 37 (23%), jednom mjesečno 25 (15.5%) jednom tjedno 58 (36%) više nego jednom tjedno 1 (.6%). Kada je u pitanju molitva Bogu izvan vjerskih obreda 15 (9%) izjavljuje da se nikada ili gotov nikada ne moli, rijede od jednom godišnje 4(2.5), nekoliko puta godišnje 14 (9) , barem jednom mjesečno 15 (9%), jednom tjedno 16(10%), više nego jednom tjedno 32 (20%) i svaki dan 65 (40%) sudionika.

176 (84%) sudionika izjavljuje da nikada u životu nisu bili žrtve nekog kaznenog djela, 5 (2.6) ih je bilo u posljednjih godinu dana, a 14 (14%) ranije u životu. Bliski član njih 164 (84.1) nije nikada bio žrtva i 26 (13.3) bilo je, ranije u životu.

2.2. Instrumenti

2.21. Skala stavova prema kaznenopravnom sustavu

Za mjerenje stavova prema kaznenopravnom sustavu, koristila se se prevedena i prilagođena skala ATCLS (Attitudes Toward Criminal Legal System); SSKPS (Skala stavova prema kaznenopravnom sustavu). Skala se sastoji od 28 čestica, na kojima sudionici označavaju stupanj slaganja na skali od 5 stupnjeva (od potpunog slaganja do potpunog ne slaganja). Čestice pokrivaju stavove prema različitim aspektima kaznenopravnog sustava (odvjetnike; tužioce i branitelje, suce, policijske djelatnike, suđenja, pravo i kazne), od kojih su neke postavljene u pozitivnom smjeru (npr. "Policija i državno odvjetništvo ostvaruju dobru suradnju u pronalaženju i procesuiranju počinitelja kaznenih djela"), neke u negativnom (npr. "Nedovoljna suradnja policije, državnog odvjetništva i sudova

rezultira velikim brojem oslobađajućih presuda za počinjena kaznena djela"). Sve čestice konstruirane su oko tri konceptualne subskale (integritet, kompetncija i pravednost), i svaki od aspekata kaznenopravnog sustava ima dvije ili tri čestice za koje se smatra da pripadaju jednoj od ove tri subskale. Viši rezultat predstavlja pozitivniji stav. Autori originalne skale su Martin i Cohn (2004), a prijevod i prilagodbu skale radili su doktoranti¹ na Doktorskom studiju iz kaznenopravnih znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u okviru kolegija Sudska psihologija.

2.2.2. Skala rizičnog i delikventnog ponašanja

Rizično ponašanje mjerilo se Upitnikom samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007) (Ručević, Ajduković i Šincek, 2009). Upitnik mjeri frekvenciju različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja *ikada* počinjenih, a sastoji se od 43 čestice zasićene sa sedam faktora i to (1) *Prekršajna i lakša delinkventna ponašanja*; (2) *Nepoželjna normativna ponašanja*; (3) *Rizična spolna ponašanja*; (4) *Korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari*; (5) *Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima*; (6) *Teške krađe, provale i razbojništvo*; i (7) *Suicidalna i autoagresivna ponašanja*. Od navedenih faktora tri se odnose na rizična ponašanja (faktori 2, 3 i 7), a preostali na delinkventno ponašanje. Ukupna mjera delinkventnog ponašanja (SRDP ukupno) dobivena je zbrajanjem odgovora na česticama, uz dodavanje pripadajućih koeficijenata težine. Pouzdanost unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) dobivenih faktora rizičnog i delinkventnog ponašanja kreće se od 0.53 za suicidalna i autoagresivna ponašanja do 0.81 za prekršajna i lakša delinkventna ponašanja. Korelacije između pojedinih faktora kreću se u rasponu od $r = .14$ ($p < .001$) do $.50$ ($p < .001$).

2.2.3. Skala uvjerenja u praveni svijet

Skala za mjerenje uvjerenja u pravedni svijet (VUPS) Sadrži Skalu generalnog uvjerenja u pravedni svijet (primjer tvrdnje: Mislim da je svijet u kojem živimo u osnovi pravedan) i Skalu personalnog uvjerenja u pravedni svijet (primjer tvrdnje:Ono što posjedujem u životu, s pravom mi i pripada).

Skala generalnog VUPS sadrži 6 čestica, od kojih su sve pozitivno formulirane, odnosno izražavaju samo uvjerenje da je svijet pravedan i ne preciziraju pritom nikakvu domenu ili načelo pravednosti. Skala personalnog uvjerenja u pravedni svijet, sastoji se od 7 čestica, koje su namijenjene mjerenju stupnja u kome pojedinac vjeruje da živi u svijetu koji je prema njemu osobno pravedan. Skale je na

¹ Herceg, B. i Novokmet, A. s Pravnog fakulteta u Osijeku, te Kustur, I., Pleić, M. i Vukušić, I. s Pravnog fakulteta u Splitu.

hrvatski prevela i prilagodila Čubela i sur. One su jednodimenzionalne, zadovoljavajuće pouzdanosti unutarne konzistencije (Cronbachova alpha preko .70) i u očekivanim korelacijama s različitim mjerama zadovoljstva životom, depresivnosti, optimizma, pesimizma, te osjećaja koherentnosti.

2.2.4 Mjere religioznosti, iskustvo s kaznenopravnim sustavom, SES

Korištene su mjere religioznosti u obliku tri pitanja. Prvo pitanje odnosilo se na učestalost pohađanja vjerskih obreda u posljednjih godinu dana, a mogući odgovori su: više nego jednom tjedno, jednom tjedno, jednom mjesečno, samo za vjerske blagdane, jednom godišnje i nikada.

U drugom pitanju sudionici na skali od 1-10 (potpuno važan-potpuno nevažan) označavali važnost Boga u njihovom životu.

Posljednje pitanje, odnosilo se na čestinu molitve, izvan vjerskih obreda, a mogući odgovori su: svaki dan, više nego jednom tjedno, jednom mjesečno, nekoliko puta godišnje, rjeđe od jednom godišnje, i nikada.

Iskustvo s kaznenopravnim sustavom mjerilo se pitanjima o tome je li osoba ili netko od njezinih bližnjih bio žrtva nekog kaznenog djela i je li davao iskaz na sudu.

Socioekonomski status, mjerio se izravnim pitanjem o socioekonomskom statusu obitelji, na koje su sudionici mogli odgovoriti u pet stupnjeva, od znatno iznad prosjeka, do znatno ispod prosjeka.

2.3. POSTUPAK I ETIČKI ASPEKTI

Istraživanje se provodilo grupno, u prostorijama fakulteta na početku ili kraju predavanja. Prije početka ispunjavanja upitnika, sudionicima je pročitana uputa kojom su upoznati s ciljem istraživanja, te je naglašeno da će dobiveni rezultati biti upotrijebljeni u znanstvene svrhe, kao i to da je sudjelovanje dragovoljno i anonimno. Nakon upoznavanja s ciljem istraživanja, studenti koji su bili suglasni sudjelovati u istraživanju, ispunjavali su upitnike u učionici uz nazočnost istraživača. Vrijeme ispunjavanja upitnika nije bilo ograničeno, a ono je trajalo oko 25 minuta do pola sata.

3. REZULTATI

Mjere simetričnosti pokazale su da distribucija rezultata skale rizičnih ponašanja značajno odstupa od normalne distribucije (Kolmogorov-Smirnov .175, $p > .000$). Zbog toga su korištene odgovarajuće statističke transformacije, na primjer, logaritamske transformacije (vidjeti opširnije u Tabachnick i Fidell, 2007). Statistički postupci (npr. t-test) provedeni su na transformiranim podacima dok se, zbog lakšeg razumijevanja, vrijednosti aritmetičkih sredina i standardnih devijacija prikazanih u ovom radu odnose na bruto rezultate. Zbog već spomenute asimetričnosti standardne devijacije su u odnosu na aritmetičke sredine iznimno velike (D.C. Howell, 2006).

Statistička obrada i analiza podataka, pokazala je da prosječan rezultat na skali uvjerenja u pravedni svijet (VUPS) iznosi 43.316, uz pripadajuću standardnu devijaciju od 7.263, i s rasponom rezultata od 22.00 do 64.00. Skala je zadovoljavajuće pouzdanosti unutarnje konzistencije (Cronbachova alpha) .827.

Sub-skala generalnog uvjerenja u pravedni svijet ima nešto niže vrijednosti $M=18.091$, $SD=3.83$, $\alpha=.664$ u odnosu na sub-skalu personalnog uvjerenja u pravedni svijet $M=25.237$, $SD=4.60$, $\alpha=.809$. Sudionici su pokazali tendenciju postizanja statistički značajno viših rezultata na Skali personalnog pravednog svijeta, nego generalnog pravednog svijeta ($t_{(198)}=25.252$, $p < .000$), što je u skladu s prijašnjim nalazima (npr. Dalbert, 1999, prema Begue i Bastounis, 2003). Povezanost ovih dvaju subskala pozitivna je, statistički značajna i visoka ($r = .556$; $p < .001$), kako je i očekivano (Dalbert, 1999, prema Begue i Bastounis, 2003).

Tablica 2. *Deskriptivna statistika i mjere unutarnje konzistentnosti skala uvjerenja u pravedni svijet, stavova prema kaznenopravnom sustavu i rizičnih ponašanja*

Skala	M	SD	α
UPS	43.316	7.263	.827
SSKPS	70.080	11.469	.853
SRDP	6.350	5.526	.727

*Legenda: UPS skala uvjerenja u pravedan svijet, SSKPS-skala stavova prema kaznenopravnom sustavu, SRDP-skalarizičnih i delikventnih ponašanja, α – Cronbach's alpha, n(ispitanika) broj ispitanika, n(čestica) broj čestica

Rezultati na skali stavova prema kaznenopravnom sustavu kretali su se od 31.00 do 98.00, s prosječnom vrijednošću 70.081 i standardnom devijacijom od 11.469. Korelacijska matrica između čestica podvrgnuta je faktorskoj analizi, metodom glavnih komponenti s kosokutnom rotacijom. Izdvojena tri faktora (koji pokrivaju stavove prema odvjetnicima; tužiocima i braniteljima, sucima, policijske djelatnicima, suđenjima, pravu i kaznama) objašnjavaju 35.270% varijance. Skala je zadovoljavajuće unutarnje konzistencije, Cronbach's alpha .845. Najviši rezultat rezultat postignut

je na sub-skali Kompetencije (M=32, SD=5.98) a najniži na sub-skali Integriteta (M=16.05, SD=3.48). U tablici 3. Prikazani su deskriptivni pokazatelji pojedinih sub-skala.

Tablica 3. *Prosječne vrijednosti pojedinih sub-skala skale stavova prema kaznenopravnom sustavu*

	M	SD
Integritet	16.05	3.48
Kompetencija	32.11	5.98
Pravednost	26.54	4.37

Skala rizičnog i delikventnog ponašanja ima prosječnu vrijednost od 6.35 i pripadajuće raspšenje rezultata 5.526. Zadovoljavajuće je unutarnje konzistentnosti, Cronach's alpha .727.

Interkorelacije sub-skala upitnika međusobno se kreću se od najniže između teških kaznenih djela i prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja ($r=-.013$) do najviše između subskale krađe i razbojništva i korištenja ili zlorporabe psihoaktivnih tvari ($r=.449$ $p<.01$) i tek nekoliko njih nije statistički značajno (poput sub-skale rizičnog seksualnog ponašanja i teških kaznenih djela ($r=.107$, $p>.01$)).

Tablica 4. *Matrica korelacija između pojedinih subskala upitnika rizičnog i delinkventnog ponašanja*

	sex	krađa	prekršaji	nepoželjna	droge	nasilje	teška
sex	1	.136	.160*	.229	.296**	.307**	.107
krađa		1	.329**	.230**	.449**	.228**	.333**
prekršaji			1	.2291**	.348**	.153*	.203**
nepoželjna				1	.348**	.153*	.203**
droge					1	.127	-.013
nasilje						1	.285**
teška							1

$p<.05$, ** $p<.01$ Legenda: Rizična spolna ponašanja, Prekršajna i lakša delikventna ponašanja, Nepoželjna normativna ponašanja, Korištenje ili zlorporaba psihoaktivnih tvari Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima , Teška delinkventa aktivnost (teške krađe, provale i razbojništvo)

Pretpostavka o višem uvjerenju u pravedan svijet onih s nižim socioekonomskim statusom, nije se pokazala istinitom jer statistički značajna povezanost nije utvrđena ($r=.075$). Povezanost socioekonomskog statusa s uvjerenjem u vlastiti pravedni svijet, nešto je viša ($r=.131$) u odnosu na povezanost s uvjerenjem u generani pravedni svijet ($r=-.005$), iako ne i statistički značajna.

Nadalje, utvrđeno je da ne postoji statistički značajna povezanost između uvjerenja u pravedan svijet i različitih pokazatelja religioznosti; čestine pohađanja obreda u godini (osim vjenčanja, pogreba i krštenja) ($r=.080$), procjene važnosti boga u životu pojedinca ($r=.104$) i učestalosti molitve izvan obreda ($.082$).

Pretpostavka da će nešto viša religioznost, biti i više povezana s uvjerenjem u vlastiti pravedni svijet, nije se pokazala istinitom, budući da je povezanost triju mjera religioznosti niža s personalnim uvjerenjem u pravedan svijet, nego generalnim. Statistički značajnom pokazala se povezanost između generalnog uvjerenja u pravedan svijet i procjene važnosti Boga u životu ($r=.203$, $p<.05$). U tablici 3. Prikazani su koeficijenti povezanosti s različitim mjerama religioznosti za dvije skale; vjerovanja u personalni i generalni pravedan svijet.

Tablica 3. *Koeficijenti korelacije Generalnog i Personalnog uvjerenja u pravedni svijet s mjerama religioznosti*

	Čestina obreda	Važnost Boga	Molitva
Personalno uvjerenje	.013	-0,01	.012
Generalno uvjerenje	.131	.203*	.136

* $p<.05$

T- testom je utvrđeno da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima prema kaznenopravnom sustavu onih koji su imali iskustva s istim, i onih bez iskustva ($t(34)=-1.495$, $p>.010$). Također je dobiveno da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima prema kaznenopravnom sustavu kod onih koji su imali neko iskustvo s kaznenopravnim sustavom, a ovisno o tome jesu li bili zadovoljni ili ne dobivenim ishodom, ili iskustvom ($t(6)=.580$, $p>.569$).

Ne postoji statistički značajna povezanost između stavova prema kaznenopravnom sustavu, i iskustva s policijom ($r=.122$) i sudom ($r=.022$) u slučaju kad je osoba bila osumnjičena za neko kazneno djelo. U slučaju kada je iskustvo s kaznenopravnim sustavom imala kao žrtva, nije se pokazala povezanost iskustva s policijom i stavova prema kaznenopravnom sustavu ($r=.120$), ali se statistički značajnom pokazala povezanost iskustva sa sudom ($r=.180$ $p<.05$) i stava prema kaznenopravnom sustavu. Oni koji su imali viši stav, imali su i više iskustva.

Rezultati T-testa pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika između studenata psihologije i prava u stavovima prema kaznenopravnom sustavu ($t(184)=-3.63$, $p>.01$). Detaljnijim uvidom u

rezultate na pojedinim sub-skalama upitnika, utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika na sub-skali kompetencije $t(198)=-2.567$, $p>.05$, (.964) kao ni na subskali pravednosti $t(190)=-4.440$, $p>.05$, dok se na sub-skali Integritet, razlika između studenata prava i psihologije pokazala statistički značajnom $t(193)=-2.779$, $p<.05$.

Nadalje, razlika između studenata prava i psihologije na skali vjerovanja u pravedan svijet statistički je značajna ($t(188)= 2.321$, $p<.05$). Detaljnijim uvidom u rezultate na pojedinim sub-skalama upitika, utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na vrstu studija u vjerovanju u generalni pravedni svijet, $t(195)=1.047$ $p>.05$, no postoji razlika u personalnom uvjerenju $t(188)=2.540$ $p<.01$ Studenti psihologije imaju nešto više uvjerenje u personalni pravedni svijet.

Statistički značajna razlika utvrđena je i na skali rizičnih i delinkventnih ponašanja $t(180)=1.596$, $p<.05$. Na dvije od sedam sub-skala dobivena je razlika s obzirom na vrstu studija. Konkretno na sub-skali rizičnih spolnih ponašanja i teških delinkventnih ponašanja. Studenti/ce psihologije imaju nešto više rezultate na sub-skali rizičnih spolnih ponašanja u odnosu na studente/ice prava. Dok studenti/ce prava imaju više rezultate na sub-skali teških delinkventnih ponašanja.

U tablici 4. prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije po pojedinim subskalama, kao i t-vrijednosti usporedbe studenata prava i psihologije po pojedinim subskalama upitika rizičnih ponašanja.

Provjera povezanosti uvjerenja u pravedni svijet, stavova prema kaznenopravnom sustavu i rizičnih ponašanja pokazala je, da ne postoji statistički značajna povezanost između stavova prema kaznenopravnom sustavu i rizičnih ponašanja ($r=-.043$), da ne postoji povezanost rizičnih ponašanja i uvjerenja u pravedni svijet ($r=-.046$), te da postoji statistički značajna, niska korelacija između stavova prema kaznenopravnom sustavu i uvjerenja u pravedni svijet ($r=.189$).

Kako je osnovni uvjeti za predikciju iz jedne varijable u drugu (sukladnost u variranju) izostao, testiranje modela za predviđanje rizičnog ponašanja, nije provedeno.

Tablica 5. *Pirsonovi koeficijenti korelacije između skala vjerovanja u pravedan svijet, stavova prema kaznenopravnom sustavu i rizičnih ponašanja*

	VUPS	SRDP
VUPS	---	---
SPKPS	.188*	.043

SRDP -.046 ---

*statistička značajnost $p < .001$

Legenda: VUPS-vjeronanje u pravedan svijet, SPKPS, stavovi prema kaznenopravnom sustavu,
SRDP, rizična ponašanja

Tablica 4. *Prosječne vrijednosti studenata prava i psihologije na pojedinim sub-skalama upitnika*

Sub-skala	Psihologija		Pravo		t-vrijednost
	M	SD	M	SD	
Prekršajna i lakša delikventna ponašanja	1.010	1.686	1.300	1.992	-1.100
Nepoželjna normativna ponašanja	.0825	.372	.100	.333	-.348
Rizična spolna ponašanja	2.93	2.090	2.585	2.468	1.041*
Korištenje ili zlorporaba psihoaktivnih tvari	1.466	2.375	1.000	2.103	1.464
Nasilničko ponašanje u bliskim odnosima	.329	.590	.380	.826	-.489
Teška delinkventna ponašanja	.000	.000	.0300	.171	-1.723**
Ukupni rezultat					1.59*

*** $p < .001$ ** $p < .01$; * $p < .05$

4. RASPRAVA

Sukladno motivacijskoj hipotezi o individualnim razlikama u vjeronanju u pravedan svijet, očekivalo se da će rezultati na tim skalama biti povezani s mjerama onih konstrukata koji reflektiraju (posredno ili neposredno) takvu sliku svijeta u kome živimo, kao i motive, stavove, uvjerenja i ponašanja koji joj doprinose.

Uvjerenje u pravedni svijet nisko je kad je u pitanju generalno vjeronanje u pravedan svijet, te nešto više kada je u pitanju vjeronanje u personalni pravedni svijet, što je u skladu s prijašnjim nalazima istraživanja (npr. Družić-Ljubotina, 2007; Ljubotina, 2001; Lalić, 2003; Hulo, 2005). Stav prema kaznenopravnom sustavu, dosta je nizak, a prisutan je i nizak stupanj rizičnih ponašanja.

Ranija istraživanja percepcije pravednosti u Hrvatskoj pokazuju da mladi iskazuju najviši stupanj nepravde upravo na dimenziji neprovođenja zakona od strane države, što ukazuje na visok stupanj njihovog nezadovoljstva društvom u kojem žive (Družić-Ljubotina, 2007). Dakle, zakonska neučinkovitost države u smislu kažnjavanja onih koji su je opljačkali i obogatili se na nelegalan način, što implicira i da se zakon ne primjenjuje jednako na sve, povezani su s percepcijom nepravde i neučinkovitosti pravne države, na što ukazuje i dobivena značajna povezanost uvjerenja u pravedni svijet i stavova prema kaznenopravnom sustavu, u ovom istraživanju.

Niski stavovi prema kaznenopravnom sustavu, mogu djelovati na različite načine. S jedne strane, mogu biti povezani s nepoštivanjem zakona s obzirom na percepciju da od toga "nema osobite koristi", čime država šalje poruku da su pravo i pravda dva odvojena pojma koje je lako relativizirati. U nekim se istraživanjima (Miller, 2001) pokazalo kako je baš percipirana nepravda najčešće vezana uz povećanje radničkih protesta, krađa, nasilja, što i ne iznenađuje s obzirom da je emocija koja se najviše vezuje uz nepravdu upravo ljutnja.

Takva pak povezanost s rizičnim i delinkventnim ponašanjima u ovom istraživanju nije potvrđena, što bi zbog rezultata ($M= 6.350$ i $SD= 5.526$), prije mogli pretpostaviti da je u pitanju metodološki problem vezan uz uzorak u kojem je znatno veći broj ženskih nego muških ispitanika, nego uz stvarno nepostojanje povezanosti uvjerenja u pravedni svijet i stavova prema kaznenopravnom sustavu s rizičnim ponašanjima. Istraživanja rizičnih i delinkventnih ponašanja ukazuju na razlike između mladića i djevojaka kako u fenomenologiji tako i u čestini vršenja kaznenih djela. Mladići dosljedno čine više kaznenih djela, njihov raspon kažnjivih ponašanja je puno širi, a djela maju veću društvenu težinu (Singer i sur., 2002; prema Ručević, 2008). Kako je u istraživanju bilo svega 25% mladića, možemo pretpostaviti da bi ukupni rezultat na ovoj skali vjerojatno bio veći, da je uzorak bio ujednačeniji po spolu.

Također, izostanak povezanosti može ići u prilog nekim novijim nalazima koji ukazuju da postoje različite, odvojene dimenzije vjerovanja u pravedan svijet (vjerovanje u pravedan svijet, vjerovanje u nepravedan svijet, vjerovanje u imanentnu i ultimativnu pravdu). Tako, između ostalog, postoje dimenzije vjerovanja u pravedan svijet koje omogućuju trpljenje nepravde, bez ugrožavanja vjerovanja, očekujući pravedne kompenzacije u bližoj ili daljoj budućnosti (Ćubela i Jurkin, 2009).

S druge pak strane, nisko uvjerenje u pravedan svijet, niski stavovi prema kaznenopravnom sustavu, osim na nepoštivanje zakona, mogu djelovati i motivirajuće na odlazak iz Hrvatske. To je

pokazalo istraživanje Lugomer-Armano i sur. (2002) u kojem je ustanovljeno da mladi koji percipiraju višom nepravdu u društvu, namjeravaju napustiti Hrvatsku i potražiti svoju budućnost negdje drugdje (Družić-Ljubotina, 2003).

Potrebu za predviđanjem budućih događaja mnogi teoretičari smatraju jednim od glavnih modifikatora i motivatora ljudskog ponašanja i spoznavanja (Taylor i Brown, 1998). Npr. ukoliko mlada osoba percipira da ulaganjem u vlastito znanje i školovanje može ostvariti sigurnu budućnost, te ostvarenje vlastitih vrijednosti, onda će se najvjerojatnije tako i ponašati. Ukoliko, pak opaža da mnogi dobri studenti nemaju posla ili da zaslužni pojedinci preživljavaju s malim mirovinama, osoba može smanjiti ulaganje napora u školovanje i edukaciju i tražiti neke dodatne mogućnosti ostvarenja svojih životnih ciljeva.

U kojoj je mjeri ta ta percepcija i stav odraz stvarne ili doživljene nepravde u društvenim odnosima, a u kojoj mjeri je uzrokovana drugim faktorima? Oni koji imaju iskustva s kaznenopravnim sustavom ne razlikuju se od onih koji nemaju u stavovima prema kaznenopravnom sustavu, čak ni kad se kontrolira faktor zadovoljstva ishodom. To može upućivati na zaključak da je iskustvo (kojeg rijetki i imaju) manje doprinosi stavu, u odnosu na neke individualne karakteristike, poput vjerovanja u pravedni svijet ili značajnih faktora koji oblikuju javne stavove, poput medija.

Posljednjih smo se godina susretali s pravnim slučajevima koji su privlačili pažnju javnosti i medija. Tu su se našle kako poznate osobe koje su bile optužene i/ili osuđene za neka kaznena djela, tako i nepoznate osobe koje su bile uključene u neuobičajene slučajeve. U dnevnom tisku, redovito se može naići na obeshrabrujuće priče, koje ukazuju na upitnu ispravnost suđenja, presuda, te potiču rasprave i negodovanje zbog "izuzetno blagih kazni"

Mediji, s jedne strane mogu ukazivati na različitu problematiku i biti u funkciji razvijanja kritičnosti, dok s druge strane mogu problematici pristupati senzacionalistički, i naglašavati stereotipnu sliku kaznenopravnog sustava kao korumpiranog i krajnje neučinkovitog, što može biti u funkciji ulijevanja nerealno niskog povjerenja (Martin i Cohn, 2004).

Žrtve koje su imale više iskustva sa sudom, neovisno o zadovoljstvu ishodom, imale su i više stavove prema kaznenopravnom sustavu. Takavi nalazi u skladu su s teorijom proceduralne pravde (Thibaut i Walkera, 1975) koji usmjeravaju pažnju na značaj vrednovanja same procedure koja je u osnovi donošenja neke odluke, osobito faktora poput mogućnosti kontrole i utjecaja na proces donošenja odluke. Tako pojedinac ne mora doživjeti nepravednim ishod koji je za njega nepovoljan (npr. gubitak sudskog spora) ukoliko je procedura koja je prethodila takvom ishodu bila objektivna i nepristrana. Ukoliko znamo da je proces koji je prethodio konačnoj odluci bio pošten, lakše

prihvaćamo odluku koja je za nas nepovoljna, više uvažavamo opće norme i zakone iako nas ishod ne zadovoljava (Tyler, Degoey, Smith, 1996, prema Lo, 2008).

Neka istraživanja pokazuju (Imershine i Brents, 1992; prema Miller, 2001) da je percepcija nepoštivanja bolji prediktor tužbi i nezadovoljstva, nego materijalni ili objektivni gubitci. U slučaju pravosuđa, policije i ostalih institucija, to bi moglo značiti da je manje važno, jesu li hrvatski zakoni nedorečeni, kazne blage i sl. koliko može biti važna pravovremena reakcija na neko kazneno djelo ili tretiranje policije, suda i sl.

Odnos demografskih varijabli, poput, socioekonomskog statusa (SES) s uvjerenjem u pravedni svijet, pokazao se nekonzistentnom kroz istraživanja, a u ovom istraživanju nije utvrđena značajna povezanost. Često spominjani pogled na odnos između socioekonomskog statusa i percepcije legitimnosti, pravednosti i ispravnosti socijalno-političkog uređenja je tzv. "underdog thesis".(Robinson i Bell, 1778, prema) koja govori da će članovi relativno niskih statusnih grupa biti skloniji gledati *status quo* manje ispravnim nego oni višeg statusa. Pretpostavlja se da oni višeg statusa imaju više uvjerenje u pravedan svijet. Neki drugi autori, (npr. Furnham i Procter, 1989) ističu da je malo istraživanja potvrdilo ovakve nalaze, dapače, da su neka istraživanja pokazala da oni s nižim socioekonomskim statusom imaju više uvjerenje u pravedan svijet. U tom slučaju više uvjerenje u pravedan svijet tumači se kao adaptivni oblik poricanja koji štiti od osobne ranjivosti. Najveći je broj sudionika svoj SES procijenio su kao prosječan, što može upućivati da takav status nije u značajnom odnosu s uvjerenjem u pravedni svijet, te da je općenito SES nepouzdan kada je u pitanju odnos s uvjerenjem u pravedan svijet (Hunt, 2000; Wagsaff, 1983).

Religioznost predstavlja jedno od najčešće navođenih objašnjenja za uvjerenje u pravedan svijet. Neka istraživanja izvijestila su o pozitivnoj povezanosti s pohađanjem crkvenih obreda (Rubin i Peplau, 1975; Zweigenhaft i sur.,1985) kao i s vjerom u "aktivnog Boga", odnosno važnosti Boga u životu pojedinca. Takvi rezultati naveli su neke znanstvenike da vjeruju kako vjerovanje u pravedan svijet predstavlja ekspresiju religiozne vjere, osobito Judo-Kršćanskih tema koje povezuju "griješ i patnju", "moć-oprost", i naglašavanjem da će moralno ponašanje biti nagrađeno, dok će prijestupi biti kažnjeni. Međutim, u literaturi ne postoji slaganje učinka različitih indikatora religiozne uključenosti. Npr. Zweigenter i sur. (1985) izvještavaju o obrnutoj povezanosti između varijable "važnost religije" i vjerovanja u pravedan svijet, od one na koju su se pozivali u prijašnjim istraživanjima. U ovom istraživanju nije se pokazala povezanost opće mjere uvjerenja u pravedan svijet i različitih pokazatelja religioznosti (pohađenje obreda, molitva i procjena važnosti Boga u životu), no detaljnijim uvidom, utvrđena je povezanost generalnog uvjerenja u pravedan svijet i

važnosti Boga u životu pojedinca. U nekim istraživanjima dobiveni su upravo suprotni rezultati, veća religioznost bila je povezana, iako jako slabo, sa snažnijim uvjerenjem u personalni pravedni svijet (Crozier i Joseph, 1997). U prijašnjim istraživanjima, uglavnom se radilo o uzorku koji nije visoko religiozan, i zbog čega bi se mogla očekivati smanjena snaga povezanosti između skala religioznosti i drugih varijabli (Crozier i Joseph, 1997). U ovom istraživanju čak 80% sudionika izjasnilo se kao religiozno, što je moglo imati utjecaj i na ispitivanu povezanost.

Također, u ovom istraživanju, korišteni su pokazatelji religioznosti poput pohađanja vjerskih obreda, važnosti boga u životu, i čestine molitve. Važno je istaknuti da je religioznost multidimenzionalna. Gorsuch i McPherson(1989) razlikuju intrinzičnu religioznost (npr. Moj pristup životu baziran je na religiji) od osobno orijentirane ekstrinzične religije (npr. Ono što mi religija najviše pruža u vremenima tuge i problema) i socijalno orijentirane ekstrinzične religije(npr. Idem u crkvu uglavnom zato što tamo volim vidjeti ljude koje znam). Za bolji uvid u odnos religioznosti i VUPS bilo bi dobro upotrijebiti neke prikladnije, informativnije mjerne instrumente.

Studenti prava tokom semestara usvajaju znanja vezana za kaznenopravni sustav; radno, obiteljsko, socijalno pravo, pravo obrane, policijsko pravo i sl., no isto tako, studenti psihologije pohađaju kolegije u kojima se neizravno dotiču mnogih pravnih pitanja i tematike kojom se ukazuje na različite teme, poput ljudskih prava, odgovornosti, ugrožene populacije, pamćenja očevidaca, donošenje odluka, percepcije, učinaka kažnjavanja, grupnog donošenje odluka i slično (Greene i sur., 2006, prema Laub i Borenstein, 2010). U tom smislu, podjednako i jedni i drugi usvajaju znanja i razvijaju kritičnost, što može dovoditi do negativnijih stavova, ali se i oslobađaju brojnih mitova, uz koje dolaze i pozitivniji stavovi (Luscri i Mohr, 2001). Razvijena kritičnost putem znanja, također može značiti da se studenti u iznošenju stavova prema kaznenopravnom sustavu više pozivaju na znanje, nego na vlastito iskustvo i vjerovanja o svijetu i društvu u kojem žive.

Detaljnijim uvidom, pokazalo se da postoji značajna razlika na sub-skali Integriteta. Na ovom mjestu, čini se važnim istaknuti da stavovi, između ostalog, imaju i svoju obrambenu svrhu (Eagly i Chaiken, 1993, prema Čorkalo-Biruški,1998). Izražavanjem određenih stavova branimo svoj širi sustav vrijednosti, uvjerenja i ponašanja, te ih tako dovodimo u međusobni sklad. No, ono što je još važnije jest da ovakav sklop stavova još uvijek ne mora biti garancija realno visokog stava, već prebacivanje odgovornost sa pojedinca i njegovog ponašanja (Čorkalo-Biruški,1993). Ako pogledamo koje se tvrdnje nalaze u toj sub-skali (npr. Braniteljima je više stalo do njihovih klijenata nego do zarade, korumpirani političari lako potkupljuju suce, državni odvjetnici su spremni postupati i nepošteno ako je to način da "pobjede" u nekom predmetu) postojanje razlike, u vidu viših stavova studenata prava, ne začuđuje.

Prisutna značajna razlika u uvjerenju u pravedni svijet studenata psihologije i prava, mogla bi ići u prilog ranije spomenutim nalazima, da doživljaj (ne)pravde ima jaku motivacijsku komponentu i u značajnoj mjeri oblikuje ljudsko ponašanje. Tako bismo mogli pretpostaviti da je želja za studiranjem i akademskim postignućem baš u području kaznenopravnog sustava potpomognuta načinom na koji percipiraju svijet u kojem žive, i njihov način nošenja s percepcijom svijeta u kojem žive. Prema Lerneru (1998), što je percipirana nepravda više vezana uz pojedinca, veća je prijetnja vjerovanju u pravedan svijet, pa će i reakcije pojedinca na njih biti više usmjerene na očuvanje vjerovanja u pravedan svijet. Studenti prava imaju upravo niže rezultate na skali vjerovanja u vlastiti pravedni svijet.

Razlika studenata psihologije i prava na skali rizičnih spolnih ponašanja, može biti i pokazatelj davanja socijalno poželjnih odgovora studenata prava. Radi se o socijalno osjetljivim pitanjima, na kakva su studenti psihologije, zbog svog obrazovanja i sudjelovanja u različitim istraživanjima tokom studija naviknuti iskreno odgovarati, što možda nije slučaj i sa studentima drugih smjerova. Razliku u nasilničkim ponašanjima, možemo pripisati većem broju mladića u uzorku studenata prava (33:16) a kako je već navedeno, istraživanja pokazuju da se djevojke i mladići značajno razlikuju na ovoj dimenziji rizičnog ponašanja.

Na kraju, može se istaknuti da je ovo istraživanje ukazalo na nepovjerenje u pravnu državu, kako onih koji imaju namjeru profesionalnog ostvarenja u području kaznenopravnog sustava, tako i ostalih. Takva se percepcija može odraziti na nemotiviranost mladih da aktivno sudjeluju u društvu i utječu na promjene ili na odluku da potraže ostvarenje svojih ciljeva izvan granica svoje države.

Štulhofer (1998; 2003) navodi da je povećanje djelotvornosti sudstva, što naglašava i Putnam (2000), jedna od društvenih mjera koje mogu imati učinak na razvoj povjerenja u društvo, općenito. Globalizacija i procesi integracija postavljaju pred brojne zemlje visoke zahtjeve u pogledu načina reguliranja socijalnih odnosa i sustav nadgledanja provođenja postavljenih normi te poštivanje socijalne pravde postaje preduvjet za ulazak u različite oblike integracija. Mogli bismo očekivati pozitivne promjene kada je u pitanju kaznenopravni sustav, a time i percepcija i stavovi građana o istome.

5. ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju istražen je odnos uvjerenja u pravedni svijet, stavova prema kaznenopravnom

sustavu i rizičnih ponašanja, te su uspoređivani studenti psihologije i prava.

Analiza podataka pokazala je da nema statistički značajne razlike kod studenata psihologije i prava u stavovima prema kaznenopravnom sustavu ($t(184)=-3.63$, $p>.01$), dok je utvrđeno postojanje statistički značajne razlike u vjerovanju u pravedan svijet ($t(188)= 2.321$, $p<.05$) i rizičnim ponašanjima $t(180)=1.596$, $p< .05$. Između uvjerenja u pravedan svijet i stavova prema kaznenopravnom sustavu, utvrđena je statistički značajna, pozitivna, niska povezanost ($r=189$ $p<.05$) dok značajna povezanost s rizičnim ponašanjima ($r=-.046$) i povezanost stavova prema kaznenopravnom sustavu i rizičnih ponašanja, nije utvrđena ($r=-.043$).

Religioznost, izražena u vidu važnost Boga u životu pojedinca, pokazala se statistički značajno povezanom s generalnim uvjerenjem u pravedan svijet ($r=.203$, $p<.05$), dok se niži SES, koji se nije pokazao statistički značajno povezanim s uvjerenjem u pravedni svijet ($r=.075$).

Oni koji imaju iskustva s kaznenopravnim sustavom ne razlikuju se u stavovima prema kaznenopravnom sustavu ($t(34)= -1.495$, $p> .010$) u odnosu na one bez iskustva.

5.1. Metodološki nedostaci i preporuke za buduća istraživanja

Ograničenje ovog istraživanja očituje se u oslanjanju na studentice kao na većinu u uzorku. Bilo bi dobro testirati snagu generalizacije ovih nalaza na uzorku ujednačenom po spolu, kao i na uzorcima izvan akademskog okruženja. Npr. Rubin i Peplau (1975) su naglasili da liberalni milje koji karakterizira većinu fakulteta, može povećati svjesnost studenata o nepravdi, i na taj način, smanjiti razlike i povezanost različitih faktora s uvjerenjem u pravedan svijet.

Uzrok nepostojanju pretpostavljenih odnosa, možda leži i u konceptualnim razinama ispitivanih varijabli. Tvrdnje u skali za mjerenje stavova prema kaznenopravnom sustavu pokrivaju jako širok spektar, kojeg se pokušava dovesti u vezu sa ponašanjima i vjerovanjem koji su na većoj razini specifičnosti. Takvi rezultati još jednom potvrđuju poznati nalaz da stav ne predstavlja ponašanje, ili ga loše predstavlja, ako varijable nisu definirane na istoj razini specifičnosti (Čorkalo-Biruški, 2009).

Iako se rezultati empirijskih istraživanja slažu u tome da doživljaj (ne)pravde ima jaku motivacijsku komponentu i u značajnoj mjeri oblikuje ljudsko ponašanje, unutar psihologije još uvijek postoji relativno malo pokušaja da se znanstvenom metodologijom pristupi problemu percepcije pravednosti, osobito posljedicama percipirane nepravde na sociološkoj i psihološkoj razini (Miller, 2001, prema Družić-Ljubotina, 2001). Razumijevanje psihologije pravednosti bitno je kako za

razumijevanje psihologije čovjeka tako i za razumijevanje društvenog života, te bi bilo od velikog značaja, kada bi postojao barem manji broj istraživanja u ovom području.

LITERATURA

Bosanac, O., Mandić, O., i Petković, S.(1977). *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*. Informator: Zagreb.

Begue, L. i Bastounis, M.(2003).Two Spheres of Belief in Justice: Extensive Support for the Belief in a Just World and Belief in Idealism as Predictors of the Perceptions of Distributive and Procedural Justice. *Journal of Personality*, 71, 435-436.

Crozier, S. i Joseph, S.(1997). Religiosity and Sphere-Specific Just World Beliefs in 16-to 18-year Olds. *Jurnal of Social Psychology*, 137(4), 510-513.

Čorkalo- Biruški, D. (Ur.) (2009). **Primijenjena psihologija: pitanja i odgovori**. Zagreb: Školska knjiga.

Dalbert, C. (2001). **The justice motive as a personal resource: Dealing with challenges and critical life events**. New York: Kluwer/Plenum.

Družić-Ljubotina, O.(2007). Percepcija socijalne nepravde mladih u područjima različito zahvaćenim ratom u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (3), 527-551.

Dulčić, A. (ur.) (2003). Nacionalni program djelovanja za mlade. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Ellen, S. C. and Kathryn Modecki (2007).Gender differences in predicting delinquent behavior: Do individual differences matter? *Social Behavior and personality*, 35(3), 359-374 .

Eagly and Chaiken, (1993). *The Psychology of Attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace Jovanovich.

- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34, 795-817.
- Furnham, A., i Procter, E. (1989). Belief in a just world: Review and critique of the individual difference literature. *British Journal of Social Psychology*, 28, 365-384.
- Hunt, M.O.(2000). Status, Religion, and "Belief in a Just World": Comparing African Americans, Latinos, and Whites. *Social Science Quarterly*, 81 (1), 325-342.
- Howell, D.C.(2006). *Statistical Methods for Psychology* (6th Edition). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Lalić, L.(2003). Povezanost percepcije socijalne nepravde s makijavelizmom i devijantnim ponašanjem kod srednjoškolaca . Sveučilište u Zagrebu: Diplomski rad.
- Luscri, P.B. i Mohr, G.(2001).Social Work Orientation and Just World Beliefs. *The Journal of Social Psychology*, 135, 101–103.
- Lipkus, I. M.i Siegler, I.C(1993). The Belief in a Just World and Perceptions of Discrimination. *The Journal of Psychology*, 127(4), 465-474.
- Lo, H.H. (2008). Bidimensional Model of Belief in a Just World. *Journal of Personality. Web journal of chinese management review*, 11(2) 71:3.
- Lugomer-Armano, Goranka; Kamenov, Željka; Ljubotina, Damir (ur.) (2001). Problemi i potrebe mladih u Hrvatskoj: Izvještaj s XI. Ljetne psihologijske škole. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Laub, C.E, Bornstein , B.H., i Maeder , E. M.(2010). The Influence of a Psychology and Law Class on Legal Attitudes and Knowledge Structures .*Teaching of Psychology*, 37, 196–198.
- Ljubotina, D.(2003).Mladi i socijalna pravda. *Revija za socijalnu politiku*, 11(2:)159-175.

- Martin, T. A. i Cohn, E. S.(2004). Attitudes toward legal system: Scale development and predictors. *Psychology, Crime & Law, December, 10(4), 367-391.*
- O'Connor , W.E. i sur. (1996). A Meta-Analytic Review of the Relationship Between Gender and Belief in a Just World . *Journal of Social Behavior and Personality, 11 (1), 141-148.*
- Putnam, R. D. (2000). **Bowling alone: The collapse and revival of American community.** New York: Simon & Scuster.
- Ručević, S., Ajduković, M. i Šincek, D. (2009). Razvoj Upitnika samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih (SRDP-2007). *Kriminologija i socijalna integracija, 17(1), 1-11.*
- Stutton, R.M. I Winnard, E.J.(2007). Looking ahead through lenses of justice: the relevance of just-world beliefs to intentions and confidence in the future. [*Br J Soc Psychol*](#), 46, 649-666.
- Štulhofer, A. (2003). Društveni kapital i njegova važnost, u: Ajduković, D. (ur.) *Socijalna rekonstrukcija zajednice.* Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Tabachnick , B.G i L.S.Fidell(2001). *Using Multivariate Statistics.* Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Vasta, R., Haith, M. M., & Miller, S. A. (1995). *Child Psychology: The Modern Science.* New York, NY: Wiley.
- Veseleinić, Z. I Sindik, J.(2009). Neke karakteristike doživljajnih aspekata pojmova «dobar», «loš» i «zao» kod predškolske djece . *Metodički obzori, 4, 1-2 .*
- Wagstaff, G. F.(1983).Correlates of the just world in Britain. *The Journal Of Social Psychology,* 121,145-146.